

همایش معماری کویر
"دانشگاه آزاد اردستان"

آب , نماد , کویر

نگارنده گان: امید ریسمانچیان و مهتا حیدری
کارشناسی ارشد معماری منظر و معماری

تاریخ: ۸۴/۱۱/۱۰

Water; Symbol; Desert

Author: Omid Rismanchian & Mahta Heidari

M.S in landscape architecture & architecture

Email: o_rismanchian@yahoo.co.in

mahta_heidari@yahoo.com

آب، نماد، کویر

نگارنده‌گان: امید ریسمانچیان و مهتا حیدری

واژگان کلیدی: نماد، سمبل، آب، باغ ایرانی، نفس، روح، کالبد، صورت، معنا، جوشگاه، چشمه، سنت

چکیده:

کویر همواره مفهومی از خشکی و بی‌آبی را به دنبال داشته است و آب در معماری کویر به عنوان اصلی ترین عنصر حیات بخش مطرح بوده است. در جائیکه تضاد بین خشکی و آب جلوه گر می شود، نگرش مردم نسبت به آب متفاوت از مردم سایر اقلیم ها می باشد. این نگرش متفاوت زاینده ریشه ها و مفاهیم نمادین است که همواره تبلوری کالبدی در معماری کویر داشته است، نظیر جوشگاههای باغ ایرانی که نمادی از سرچشمه ها می باشد و از این جوشش و حرکت آب در دل خاک زندگی و معماری کویر هستی میگیرد. در کویر آب نیست اما هر خطی بر خاک یادآور خاطره آب است و مهمترین عامل شکل دهنده به فضای زندگی مردم، مکانیابی شهرها، نظم شبکه معابر، توالی فضاهای باز و بسته مسکونی، امتداد حرکت قناتها، تحت تاثیر مقوله آب شکل گرفته است.

مسلم آن است که جلوه های نمادین آب در معماری کویر یکی از عوامل هدایت کننده فکر معمار در خلق فضا بوده است، فضائی که به واسطه سوار شدن بر مفاهیم عمیق فکری و معنوی همواره مورد ستایش بوده و زندگی درون خود را حفظ کرده است. امروزه با از دست رفتن این جلوه های نمادین و مفاهیم بنیادین در تفکرات معماری و خالی شدن کانسپت‌های طراحی از معنا، فضاهای کالبدی زندگی به رفع نیاز فیزیکی تنزل یافته اند. هدف از این مقاله بازنگری مفاهیم نمادین آب در معماری کویر و تاثیر آن بر زندگی مردم می باشد.

نگارنده‌گان:

امید ریسمانچیان دانشجوی کارشناسی ارشد معماری منظر شهید بهشتی

مهتا حیدری دانشجوی کارشناسی ارشد معماری علم و صنعت

Email: o_rismanchian@yahoo.co.in

mahta_heidari@yahoo.com

نشانی تماس: تهران - شمیران - فرمانیه - کوچه عزیز الله عسگریان - بن بست اول پلاک ۶ طبقه ۴ - امید ریسمانچیان

مقدمه:

هر آیینی در همه اجزا تشکیل دهنده‌اش بالضروره شامل معنایی رمزی است و برعکس هر رمزی بر کسی که با استعدادها و فضائل لازم در آن امعان نظر کند اثرهایی می‌گذارد که بسیار شبیه به اثر آیین به معنی واقعی کلمه است. همچنین می‌توان گفت که آیین همان رمز است که فعلیت درآمده است و هر کردار آیینی رمزی است که به عمل درآمده است. اصولاً آیین و رمز دو جنبه از یک واقعیت هستند که این واقعیت در غایت امر چیزی نیست جز تناظراتی که همه مراتب وجودی جهان را به هم مرتبط می‌کند. در کویر، معماری به عنوان اثر هنری در اصل به فعلیت درآمده رمزی است که در طی سالها به صورت سنت از نسلی به نسل دیگر منتقل شده و باعث وحدت و یکپارچگی معماری چند صد ساله ایرانی و اسلامی شده است. در این نوشتار سعی شده تا گوشه‌ای از رمزپردازی معماری کویر را که مبتنی بر عنصر حیات بخش آب بوده مورد بازنگری قرار دهیم.

تعریف نماد (سمبل):

نماد که واژه معادل منتخب فرهنگستان علوم و ادب پارسی برای واژه "symbol" است در فرهنگ دهخدا به معانی نمود، ظاهرکننده، و نماینده است [۱]. در تعریف نماد، دو جهان بینی الهی و مادی مطرح شده است که از دیدگاه مادی نمادها در حد علامت و نشانه تنزل می‌ابند، در حالیکه در حیطه جهان بینی الهی و بویژه جهان بینی توحیدی حتی در صورت قائل شدن به معانی مادی برای نمادها، از مراتب معنایی و باطنی نیز غفلت نمی‌شود. فی‌المثل در جهان بینی الهی از دیدگاه نصر، نماد به معنای رمز، بازتابی از یک واقعیت مربوط به مرتبه بالاتر از وجود، در مرتبه پایینتر می‌باشد [۲]. به منظور درک رابطه بین مراتب بالاتر و پایینتر باید از تاویل استفاده شود. تاویل با ارائه کلیدی برای درک رمزیات عالم شهادت، صورت را از رهگذر زبان فراتاریخی (دهر) به اصل آن تجلی ربط می‌دهد [۳]. مرتبه این تاویل و درک مراتب معنوی اثر، بسته به مراتب وجودی هنرمند و مخاطب، بصورت نسبی در یک اثر هنری اعمال و یا برداشت می‌شود. هرچه مراتب وجودی این دو (هنرمند و مخاطب) به کمال نزدیک تر باشد، این رمزپردازی و رمزگشایی (استفاده از سمبلها) متعالی تر می‌شود.

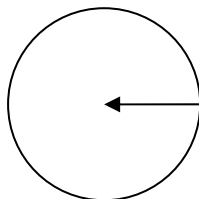
لزوم نمادپردازی:

انسان سنتی بر این باور است که هر آنچه در جهان است نماد و تکراری است از نمونه ازلی خود در عالم والا. بر اساس این باور انسان خود مظهر آفرینش و تجلی حق بشمار می‌آید و همواره بر آن است تا این صفات خداوندوارش را به فعلیت درآورد. از آنجا که انسانها همه در یک سطح واحد معنوی نیستند به زبانی مشترک نیاز دارند. این زبان مشترک همان زبان نمادین است که با تکیه بر بنیادهای سنن اسلامی و ایرانی (برای ایرانیان)، به بیان حقایق باطنی در قالب صورت می‌پردازد [۴].

نماد و سمبل در سنت ایرانی:

سخن از سنت، سخن از اصول تبدیل ناپذیری است با منشا آسمانی و سخن از کاربردشان در مقاطع مختلفی از زمان و مکان. سنت، مثال ناظر بر جامعه‌ای متعارف و اصل زندگی بخش به کل حیات یک قوم است [۵]. در هنر و جامعه سنتی، اصول سنت، الهام بخش نیروهای خلاقه آدمی است و همه جامعه را در کلیتی واحد ادغام می‌کند.

سنت اسلامی که مرجع ما در این نوشتار است به سه قسم کلی تقسیم می‌شود: شریعت، طریقت و حقیقت. شریعت، صورتی‌ترین جنبه دین است که مرتبط با قوانین الهی و رفتار و زندگی آدمی است، اما این جنبه‌های عرفانی اسلام یا همان طریقت است که به عنوان اطول حاکم بر معماری سعی در دریافت و ظهور حقیقت دارد. پس مفهوم طریقت آن است که برای هر صورتی یک باطنی وجود دارد. ظاهر همان صورت محسوس است که به آسانی قابل درک می‌باشد و باطن همان حقیقت است که فقط از راه طی طریقت میتوان به آن دست یافت. رابطه بین حقیقت، طریقت و شریعت را به بهترین وجه می‌توان در نماد دایره نشان داد. شریعت، همان محیط دایره است، طریقت شعاعهائی است که به مرکز وصل میشود و مرکز دایره همان حقیقت است.

بیان رابطه بین حقیقت (باطن) و شریعت (ظاهر) به وسیله زبان نمادها انجام می‌گیرد. زبان نمادین، جنبه‌های محسوس از واقعیت‌های ماورائی هستند [۶]. یعنی توسط این زبان هنرمند واقعیت‌های ماورائی را برای جامعه محسوس می‌کند. این فرایند همان طی طریق (طریقت) است.

بررسی نمادین آب:

آب روشنترین سمبل حیات و اشاره‌ای آشکار به سرچشمه زندگی است که در سرزمینهای مختلف با توجه به شرایط اقلیمی و فرهنگی از جنبه‌های خاص مورد توجه و تاکید قرار گرفته‌است. فراوانی آب نشانه وفور نعمت و زایش است. خلوص و پاکیزگی آب تمثیلی از پاکدامنی است که تقدس آن میتواند نه تنها بدن‌ها بلکه روح‌ها را نیز پاک کند. در آئین مسیحیت، آب به روحانیت و رستگاری باطنی مرتبط است. به رغم نقش زندگی آفرین آب، آب به عنوان سمبل مرگ نیز بکار رفته است چنانچه داوینچی می‌گوید " بر خلاف اندیشه‌های عمومی، در میان انواع وحشته‌ها، آتش بزرگترین مصیبت نیست، تخریب و انهدامی که در پی طغیان آب می‌آید از همه مهیب تر است." [۷]

آب از زمانهای دیرین، در باورهای آیینی ایرانیان، مقدس محسوب می‌شده است بطوریکه در آیین مهرپرستی، مذهب زرتشت و دین اسلام به ارزش آن اشاره شده و از تباه کردن آن نهی شده‌است. کمبود آب در ایران مرکزی و کویری، وجود آن را معتنم داشته و همچنین مراسم‌هایی را برای طلب آب در فرهنگ ایران جاری ساخته‌است. مراسم درخواست آب از آناهیتا و باران خواهی و انجام مراسم مصلی برای بارش باران، نشانگر تداوم سیر این آداب در گذر تاریخ ایران است [۸].

نماد آب در قرآن:

خداوند در آیات قرآن از جنبه‌های مختلف نمادین آب برای هدایت انسانها استفاده کرده‌است به طور مثال در سوره انبیا آیه سی به مهمترین نقش آب یعنی جنبه حیات بخش آب اشاره کرده‌است. " وجعلنا کل شیء من الماء " [۹]. در سوره روم آیه هفدهم خداوند آب جاری را به مانند حق و کف روی آن را باطل عنوان می‌کند. آب در زمین فرورفته و کف آن باقی می‌ماند. یعنی مردم از ظواهر دنیوی (کفها) آگاه هستند و آن را خوب می‌بینند در حالیکه حقیقت بعد پنهان آن است و باید کشف شود [۹].

در سوره رعد آیه هفدهم نیز اشاره‌ای به آب دارد. غزالی در مورد این آیه اینگونه اظهار نظر می‌کند که آب به عرفان و رود به دل تشبیه شده‌است. تفاوت در اینجا در ظرفیهای متفاوت رودها (انسانها) است نه در خود آب که مستقیماً از بالا آمده و تحت تاثیر عواملی از قبیل خاک و سنگ و کانی قرار می‌گیرد [۹].

در آیه بیست چهار سوره یونس زندگی به مانند آبی است که از آسمانها فرو ستاده شده‌است. حیات در قیاس این جهان امری متعالی است و همانند آبی که تبخیر میشود و به آسمان باز می‌گردد، آماده است تا به مبداء خود بازگردد [۹]. در آیه چهل و شش سوره حج به چشمه اشاره شده است. جاری شدن یک چشمه یعنی ظهور مجدد آب پنهان نازل شده از آسمان، بر کشف ناگهانی حقیقتی دلالت می‌کند که از ظواهر بیرونی متعالی تر است.

مردم به واسطه سخت شدن دل‌هایشان فقط به ظواهر توجه دارند و چشمه دلالت باز شدن یک چشم را داراست و آن چشم دل است که به واسطه باز شدنش، همچون آبی که سنگها را میشکافد دل‌های سخت شده را سرشار از نور معرفت می‌سازد (بقره آیه ۷۴) [۹].

بررسی نمادین آب در باغسازی کویر:

آب در باغ ایرانی به صورت مختلف ظهور پیدا می‌کند. در ابتدا در قسمتی از باغ از زیر کوشک بیرون می‌جوشد و سپس جاری شده و در نهرهایی به جریان می‌افتد و در قسمتی دیگر پهنه وسیعی از آب را به نمایش می‌گذارد که هریک از این جلوه‌ها، مبین جنبه های نمادینی از آب است.

جنبه نمادین جوشگاه:

آبی که از دل باغ می‌جوشد منبع اصلی تامین کننده آب باغ نیست بلکه آب از طریق سیستم‌های تاسیساتی از سرچشمه اصلی که در خارج از باغ واقع شده به درون باغ کشیده می‌شود و از جوشگاه بیرون می‌آید. این امر علاوه بر حفظ پاکیزگی سرچشمه اصلی از جنبه نمادین تجلیگاه بعد پنهان حق (سرچشمه اصلی) است به مثابه دنیا که تجلیگاه و آئینه صفات حق می‌باشد.

جوشگاه آب در باغ نقطه آغازین حرکت آب

جنبه نمادین نهر:

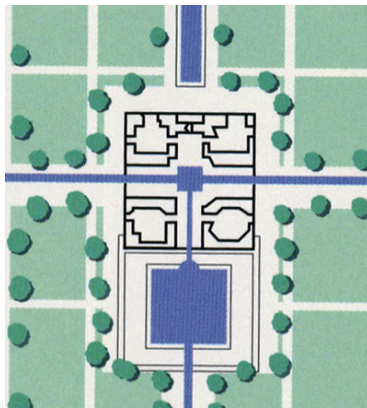
جریان آب در باغ ایرانی، نظیر باغ فین کاشان، از سمت جوشگاه (شترگلو در باغ فین) تا در ورودی باغ می‌باشد در حالیکه مسیر حرکت انسان از در باغ تا کوشک و جوشگاه است یعنی بر خلاف جریان آب می‌باشد. این مسیر حرکت برخلاف جریان آب و به سمت سرچشمه در معماری ایران نماد حرکت انسان به سمت سرچشمه پاکی‌هاست که در طول این مسیر انسان خود را از گناه می‌آلاید و به سمت سرچشمه که نماد پاکی است پیش می‌رود [۱۰].

علاوه بر تفاسیر ذکر شده می‌توان از آیات قرآنی سوره مبارکه الرحمن نیز در مورد نهرهای روان باغهای بهشتی استفاده کرد: کدامین نعمتهای خدایتان را انکار می‌کنید، در آن دو بهشت انواع گوناگون میوه‌ها و نعمتهاست. در آن دو بهشت دوچشمه آب روان است (آیه ۵۰). جز آن دو بهشت، دو بهشت دیگر است. (آیه ۶۲). کدامین نعمتهای خدایتان را انکار می‌کنید. در آن دو بهشت دیگر هم دو چشمه آب گوارا می‌جوشد (آیه ۶۶).

که می‌توان نتیجه گرفت که بهشت الهی به طور نمادین از چهار باغ تشکیل شده با چهار چشمه که چهارنهر از آنها جاری می‌شود و نمادی از چهار رکن عالم (آب، خاک، آتش، باد) یا چهار جهت اربعه می‌باشد.

مسیر حرکت آب در باغ شاهزاده ماهان کرمان

چهار نهر و چهار باغ

جنبه نمادین آب ساکن:

آب ساکن منعکس کننده آسمان است و جلوه‌گاه عمق آسمان بیکران در روی زمین . آب ساکن مرز بین زمین و آسمان را از بین می‌برد و به دلیل سکوت متفکرانه و جمع شدن آرام آب در آنها دارای رمز و رازی مبهم هستند، گوئی روحی متفکر و جاری از طبیعت در آنها رسوخ کرده‌است [۱۱]. اما آب در باغهای ایرانی مطلقا ساکن نمی‌باشد بلکه توسط فواره‌هایی آرام، موج ظریفی در آب ایجاد می‌شود که پدید آورنده دواپری هم مرکز می‌باشند. الگوئی تکرار شده در این آسمان کوچک، نمادین از اصل خویش در عالم والاتر که همانا چرخش کرات و منظومه‌ها به دور نقطه هستی بخش جهان است. نمونه عینی‌تر آن طواف مسلمانان به دور خانه کعبه است.

بررسی نمادین آب در معماری کویر:

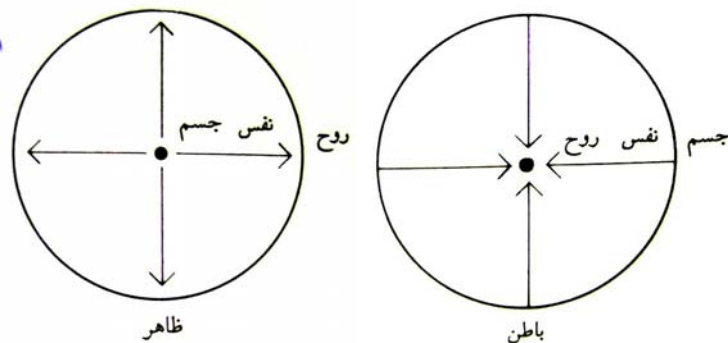
باغ گسترده هر قدر هم که از حیث نماد پروری پرمایه باشد جنبه تجملی سنگینی دارد که احداثش در فضای شهری جز از عهده معدودی بر نمی‌آید. اینجاست که طرح حیاط به موازات طرح باغ گسترده می‌شود. طرح حیاط بر کار معمارانه "مکانسازی" حکمفرماست و در دوره اسلامی خود نمونه مکان می‌گردد، خانه را با مسجد و مدرسه را با کاروانسرا و تک تک جزء را با کل یگانه می‌کند [۱۲].

حوض در میان حیاط به عنوان یک عنصر مرکزی، سامان دهنده عناصر اطرافش است و در حیاط مساجد همچون آینه آبی حقیقی است که سطحی منعکس کننده تصویر ایجاد می‌کند، تصویر ایوانهایی با تزئینات گیاهان سبز که نماد باغهای بهشتی است. در بهشت توصیفی قرآن چهار چشمه جریان دارد که به گفته استرلین جای این چهار چشمه در مساجد، چهار ایوان دارای قوسهای آبی رنگ است که به چهار غار تشبیه شده و مقرنسهای آبی رنگ این ایوانها همان قندیلهای آویزان غارهاست که یادآور جایگاه آب می‌باشد [۱۳].

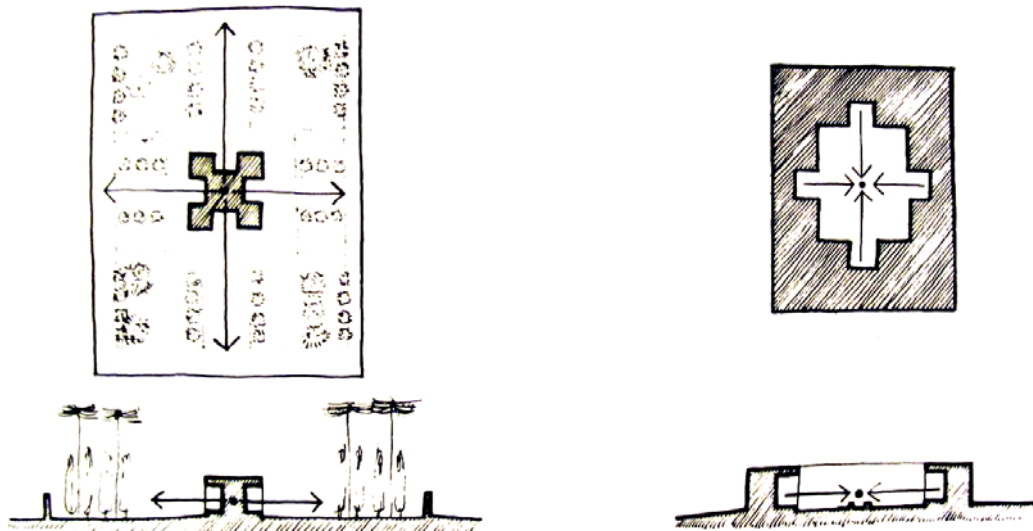
ایوان فضای نیمه باز

از جنبه دیگر ایوانها را که فضای نیمه باز هستند می‌توان به مثابه نفس تلقی کرد که واسط بین کالبد(فضای بسته مسجد) و روح (فضای باز حیاط) که نشأت گرفته از آب حوض است، دانست.

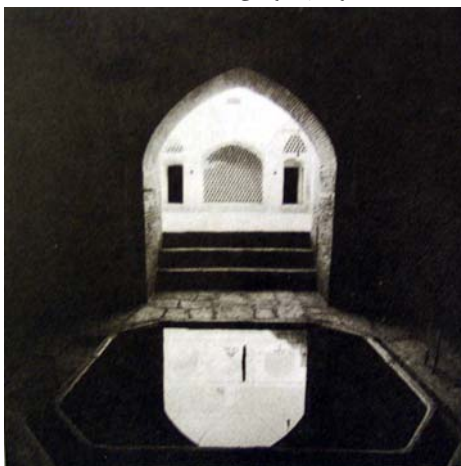
همانطور که از مطالب ذکر شده در بحث نمادین باغ و معماری برمی‌آید، در معماری و باغسازی کویر رابطه بین کالبد و فضا به مثابه رابطه نمادین بین جسم و روح است که یکی بدون دیگری ناقص می‌باشد. اگرچه رابطه بین این جسم و روح (کالبد و فضا) در معماری و باغسازی به ظاهر خلاف یکدیگر به نظر می‌رسند اما هر دو مبین و تأیید کننده سیر از صورت (کالبد) به محتوا (فضا) هستند. بطوریکه در باغ حرکتی مرکز گریز از کوشک به فضای اطراف و در معماری حرکتی مرکزگرا از کالبد خانه به حیاط خانه مشاهده می‌شود.

این حرکت مرکز گریز نماد حرکت از وحدت به کثرت می‌باشد بطوریکه در باغ مشاهده می‌شود که حرکت آب از کوشک مرکزی توسط چهار نهر اصلی به اطراف پراکنده شده و در فضای باغ پخش می‌شود و در معماری، حرکت مرکزگرا همان حرکت از کثرت به وحدت می‌باشد که در آن فضاهای متنوع اطراف حیاط (ایوانها، طاقنماها، ارسی‌ها و غیره) در انعکاس آینه آب وحدت می‌یابند.

رابطه نمادین آب و نور:

معماری اسلامی بویژه در ایران زمین تاکید خاصی بر نور دارد. در کویر به دلیل تابش شدید آفتاب و هوای شفاف فلات مرتفع تحمل نور و نیاز به زندگی در فضاهای حساس به نور، بخش جدائی ناپذیر زندگی ایرانیان در طول تاریخ بوده است. نور عمده ترین مشخصه معماری ایران است که نه فقط به مثابه عنصری مادی که همچون نمادی از حق می باشد. "الله النور السموات و الارض". معمار ایرانی با وقوف به اهمیت نور در معماری سعی در کشاندن نور به فضاهای بسته دارد. برای این منظور پهنه‌ای از آب در فضای بسته قرار میدهد تا به واسطه انعکاس نور در آب، نور را به وسط فضا کشانده و آنرا روشن کند.

منتقل کردن سطح نورانی از قسمت ورودی به سطح آب در مرکز فضا

نتیجه گیری:

سمبلیسم فرض را بر این می گذارد که هر آنچه ملکوتی است ازلی ست و نمادهای خاکی، انعکاس یا تصویر آن است. آنچه معماری کویر را تا کنون پایدار نگه داشته است همان معانی عالی و ریشه‌های سمبولیسمی است. بطوریکه درنگاهی گذرا به معماری سنتی چند صد ساله ایران، به نظر می رسد که همه این آثار هنری در یک زمان و توسط یک معمار ساخته شده است و این گویای این است که آثار معماری ایران با اینکه در طول سالیان دراز شکل گرفته اما به خاطر وجود اصولی محکم که ریشه در باورهای ایرانیان دارند پیوندی ناگسستنی با هم دارند و می توان گفت که این آثار نه توسط یک معمار بلکه توسط یک فکر غالب متکی بر ریشه‌ها و باورهای ایرانی و اسلامی ساخته شده اند. طبیعت محسوس و شگفت انگیز همیشه منبع الهام معمار بوده است و معمار با کشف رمزهای آن و برگرفتن با عمق جان و آمیختن آن با فطرت وجودی خویش و چشم دل نقش پرداز حقیقت می شود و هر میزان که او به این حقیقت آویخته تر و به دریای معنی آمیخته تر باشد نقش او اصیل تر و جاودانه تر خواهد گردید.

پی‌نوشت‌ها:

- [۱]: نقی‌زاده، امین‌زاده- نشریه هنرهای زیبا شماره ۸- مقاله "رابطه معنا و صورت در تبیین مبانی هنر"-
- [۲]: نصر، سید حسین- حس وحدت- پیشگفتار
- [۳]: اردلان، بختیار، نادر، لاله- حس وحدت - نشر خاک - سال ۱۳۸۰ - صفحه ۵
- [۴]: اردلان، بختیار، نادر، لاله- حس وحدت - نشر خاک - سال ۱۳۸۰ - شکل شناسی مفاهیم
- [۵]: نصر، سید حسین- حس وحدت- پیشگفتار
- [۶]: اردلان، بختیار، نادر، لاله- حس وحدت - نشر خاک - سال ۱۳۸۰ - شکل شناسی مفاهیم
- [۷]: مور، چارلز- آب در معماری- ترجمه هدی علم الهدی- میراث فرهنگی - ۱۳۸۱
- [۸]: سید الماسی، مهدی - همایش باغ ایرانی - مقاله "نظام جریان آب در باغ ایرانی"
- [۹]: مارتین لینز- ترجمه موسوی نیا، سید حسین- فصلنامه هنر شماره ۲۸-مقاله نماد آب در قرآن
- [۱۰]: کتاب کاشان بهشتی در دل کویر
- [۱۱]: مور، چارلز- آب در معماری- ترجمه هدی علم الهدی- میراث فرهنگی - ۱۳۸۱
- [۱۲]: اردلان، بختیار، نادر، لاله- حس وحدت - نشر خاک - سال ۱۳۸۰ - صفحه ۶۸
- [۱۳]: استیرلن- هانری- اصفهان تصویر بهشت- نشر فروزان فر - ۱۳۷۷

منابع:

- ستاری، جلال - رمز اندیشی و هنر قدسی - نشر مرکز - ۱۳۷۶
- نصر، سید حسین - هنر معنویت اسلامی
- اردلان، بختیار، نادر، لاله- حس وحدت - نشر خاک - سال ۱۳۸۰
- مور، چارلز- آب در معماری- ترجمه هدی علم الهدی- میراث فرهنگی - ۱۳۸۱
- معماریان، غلامحسین- سیری در مبانی نظری معماری- انتشارات سروش دانش - ۱۳۸۴
- دهقان، مصطفی - جام نو، می کهن - موسسه تحقیقات و علوم انسانی - ۱۳۸۴
- استیرلن- هانری- اصفهان تصویر بهشت- نشر فروزان فر - ۱۳۷۷
- روحانی، غزاله - طراحی باغ و احداث فضای سبز - انتشارات پارت - ۱۳۶۵
- شیخ فرشی، فرهاد- آناهیتا در باورهای ایران باستان - انتشارات حروفیه - ۱۳۸۲
- آشنایی با طراحی محیط و منظر - حوزه معاونت عملیات شهری سازمان پارکهای و فضای سبز شهر تهران
- زرگر، اکبر- درآمدی بر شناخت معماری روستائی ایران- انتشارات شهید بهشتی- ۱۳۷۸
- کتاب کاشان بهشتی در دل کویر
- نقی‌زاده، امین‌زاده- نشریه هنرهای زیبا شماره ۸- مقاله "رابطه معنا و صورت در تبیین مبانی هنر"
- نقی‌زاده، امین‌زاده - نشریه هنرنامه شماره یازده - مقاله وجوه افتراق هنر معنوی و هنر مادی
- مارتین لینز- ترجمه موسوی نیا، سید حسین- فصلنامه هنر شماره ۲۸-مقاله نماد آب در قرآن
- سید الماسی، مهدی - همایش باغ ایرانی - میراث فرهنگی - مقاله "نظام جریان آب در باغ ایرانی"
- نصر، طاهره (سها) - همایش باغ ایرانی - میراث فرهنگی - مقاله "سیر تحول باغ ایرانی؛ باغ ایرانی در گذر زمان"
- دانش دوست، یعقوب - همایش باغ ایرانی - میراث فرهنگی - مقاله "باغ ایرانی"
- شاهچراغی، آزاده - همایش باغ ایرانی - میراث فرهنگی - مقاله "پارادوکس باغ ایرانی"
- کامیار، مریم، انصاری، مجتبی - همایش باغ ایرانی - میراث فرهنگی - مقاله "خلق چشم انداز در گفتگو با فضا و نور"

نگارنده گان:

امید ریسمانچیان دانشجوی کارشناسی ارشد معماری منظر شهید بهشتی

مهتا حیدری دانشجوی کارشناسی ارشد معماری علم و صنعت

Email: o_rismanchian@yahoo.co.in

mahta_heidari@yahoo.com

نشانی تماس: تهران - شمیران - فرمانیه - کوچه عزیز الله عسگریان - بن بست اول پلاک ۶ طبقه ۴ - امید ریسمانچیان

تلفن تماس: ۰۲۱-۲۲۲۸۹۴۲۸ و ۰۹۱۲-۳۵۹۹۵۴۷ (ریسمانچیان)